

Oponentský posudek disertační práce

Mgr. Petra Pavlase

Trinus liber dei: Komenského místo v dějinách metaforiky „knihy přírody“.

Západočeská univerzita v Plzni – Fakulta filozofická 2015, 156 s.

Petr Pavlas rozčlenil svou disertační práci do deseti kapitol, jež mapují metaforiku *knihy přírody* z historického i typologického hlediska a gradují v kapitole sedmé, která se zabývá analýzou tohoto fenoménu u J. A. Komenského. Prostoupení práce komeniologickou tematikou ilustrují již úvodní motta, pojatá – jak vidáme u Comenia – triadicky a v jednom případě k Janu Amosovi přímo explicitě referující.

V úvodu ke své disertaci překládá Pavlas nejprve celkové vymezení tématu, přičemž neopomíjí přihlídnout rovněž k definici klíčových pojmů, jako jsou metafora či metaforika. Vědom si rozsáhlosti tématu metaforiky *knihy přírody*, rozhodl se zkoumat v první řadě dějiny této metaforiky obecně (původ, vývoj, proměny) a posléze speciálně s ohledem na dílo J. A. Komenského. Toto zkoumání pak doplňuje reflexí renesanční a raně novověké metaforiky.

Z hlediska metodologie práce, jež je popsána podrobně a srozumitelně, je třeba ocenit také autorovo vyrovnání se se stěžejní literaturou, jež se k tématu vztahuje (H. Blumenberg, E. Rothacker, A. Vanderjagt, K. van Berkel), a to v mnoha ohledech se schopností kritické reflexe. Autorův nadhled ostatně dokládá také podkapitola 1.3, jež referuje o současném stavu bádání.

Pokud jde o vlastní historický výklad, všímá si Pavlas nejprve předkřesťanských kořenů metafory *knihy přírody*. Sleduje její počátky až k babylónským náboženským a věšteckým textům, a následně v tradici antického Řecka a Říma. Ačkoliv se výklad řeckého myšlení opírá de facto jen o sekundární zdroje (a přihlíží pouze k Platónovu *Timaiovi*), je argumentace v dalším textu založena již na analytické a interpretační práci s primární literaturou, jímž je Lucretiovo dílo *De rerum natura*. Podobně následující podkapitola (*Starý zákon a židovská tradice*), ačkoliv vystavěná na Blumenbergových tezích, pracuje již s analýzou Starého zákona. Na tomto místě bych však autorovi doporučil, aby byl odkazem opatřen rovněž první odstavec, v němž jsou prohlašovány poměrně závažné názory. Jako větší problém však spatřuji až přílišný prostor věnovaný Blumenbergově citaci, která sama o sobě tvoří podstatnou část celé podkapitoly a ve spojení s Blumenbergovými parafrázemi pak konstituuje dokonce většinu celého textu této podčásti.

Za epochu, v níž se *knize přírody* dostalo explicitního vyjádření, považuje Petr Pavlas až rané křesťanství, konkrétně období boje s gnosticizmem reprezentované především v osobně Augustinově. Pavlas nicméně upozorňuje, že teologickou bází pro metaforiku *knihy přírody* poskytl Órigenés. Za nutné považuji upozornit, že v této kapitole těží již Pavlas především z interpretace hojné pramenné základny, již kriticky analyzuje. To je třeba ocenit zvláště ve vztahu k podkapitole věnované Augustinovi. České verze citací umístěné v textu jsou ve všech případech opatřeny uvedením originálního textu v poznámkovém aparátu. Cním si také doktorandovy schopnosti zaujímat kritické postoje k zavedeným autorům, dokonce i Blumenbergovi, jehož dílo je do vysoké míry metodologickou inspirací celé disertace.

Čtvrtá kapitola disertace pak vedle historického výkladu nabízí také typologický přehled metaforiky *knihy přírody*. Cenný je zejména analytický pohled na spis *Theologia naturalis* Raimunda ze Sabundy, jenž je představen také z hlediska soudobé i pozdější filosofické a teologické diskuse. Pavlas v této části své práce ukazuje, jak hluboce je v dějinách myšlení a jejich protagonistů orientován, když se

zde dopodrobna, za užití řady pramenů, zaobírá i méně známými mysliteli 15. až 17. století. Jak ovšem ukazují např. díla L. Daneaua či L. Lemnia, imperativu *ad fontes!* se Pavlas nedrží bezvýhradně a v některých případech si vystačuje pouze s informacemi převzatými ze sekundárních zdrojů (P. Harrison).

Pátá kapitola předkládá trojí možný pohled na knihu přírody, jež je podle některých myslitelů všeobecně čitelnou, podle jiných čitelnou podmíněně a podle dalších čitelnou obtížně či vůbec. Pavlasem zvolené přístupy jsou i zde reprezentativní a jeho typologizace je argumentačně podložená. Z metodologického hlediska bych ovšem opět upozornil, že Galileův proslulý *Dialog* mohl být citován přímo, a nikoliv z druhé ruky.

Ještě podrobnějšímu zkoumání je *knih přírody* podrobena v šesté kapitole Pavlasovy disertační práce. Zde je rozlišeno pojetí tvorů jakožto písmen oproti jejich chápání jako slov, vět či stran nebo listů. Postrádáme-li hojnější práci s pramennou základnou v úvodních kapitolách práce (2.1, 2.2), ukazuje šestá část, do jaké šíře Pavlasovo bádání zabíhá a kolik klíčových i marginálních postav dějin myšlení nejen reflektuje, ale i promyšleně zasazuje do logicky strukturovaného a koherentního výkladu. Na autorově zvážení, pro případ budoucí monografické publikace, však nechávám, zda by nebylo vhodné delší citace, na nichž je text vystaven, od ostatního textu graficky odlišit, popřípadě přímo transformovat v poznámku pod čarou.

Za fundament disertace Mgr. Petra Pavlase lze jistě označit kapitolu sedmou, jež pojednává o knižní metaforice J. A. Komenského. Velmi podnětnou je již úvodní meditace o počátcích Komenského potrojného schématu tří knih Božích. Cením si zvláště komparace přístupů Komenského a jeho učitele J. H. Alsteda, která jednak s vysokou pravděpodobností poukazuje ke Komenského inspiraci (ač vliv Bacona a Campanelly nelze jistě podcenit, jak Pavlas ostatně zdůrazňuje), jednak připomíná možná největší dluh současného komeniologického bádání, jímž je náležité prozkoumání díla herborského myslitele a jeho možného vlivu na Jana Amose. Ocenění zasluhuje také Pavlasův vlastní pokus o interpretaci emblému v Komenského *Oculus fidei*, při němž se doktorand nebojí polemizovat s takovými komeniology jako D. Čyževskýj či E. Schadel.

Osmá kapitola pak nabízí další typologii metaforiky *knihy přírody*, přičemž v jednom případě užívá Pavlasem zavedeného termínu *antiknihomolský* typ, kam řadí rovněž dílo J. A. Komenského. Autor upozorňuje na jistou Komenského rozporuplnost stran této tematiky, kterou – dodejme – dokládá i Komenského vlastní dílo, jež k rozmnožení lidských knih tolik přispělo. Analýza *Konsultace* však mohla být vztažena také na *Panorthosii* (zejména její XVI. kapitolu), kde nalézáme mnoho významných zmínek na adresu knih, a to rovněž i v praktické rovině. Devátá kapitola pak reflektuje jednotlivé žánry zkoumané oblasti.

Závěr disertace přináší shrnutí výsledků zkoumání, vtělené do osmi klíčových tezí; snahy o revizi dosavadních historických interpretací představené v osmi *antitezích* (jež však byly představeny již v předcházejících kapitolách) a konečně pojednání o perspektivách dalšího bádání.

Práce jako celek je založena na rozsáhlé pramenné základně a neméně bohatém výčtu sekundární literatury, který je tvořený z podstatné části cizojazyčnými zdroji.

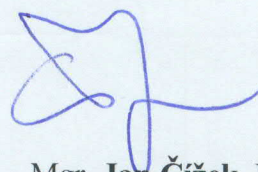
Jako nejvýznamnější otázku vztahující se k možné monografické publikaci disertace opakují svůj poukaz na hojné užívání rozsáhlých citací jak z primárních tak i sekundárních zdrojů, jež tvoří v mnoha kapitolách velmi významnou část celého textu. Na některých místech pak postrádám autentické citace. Např. v poznámce č. 5 jsou tlumočeny myšlenky Hanse Blumenberga, avšak zprostředkovaně, perem Břetislava Horyny. V tomto případě by bylo vhodné referovat také k původnímu zdroji. Podobně v poznámce č. 339, kde je zprostředkovaně citován John Owen; či o poznámku dále, kde se se stejným jevem setkáváme u Chlebnikova.

Navzdory těmto, spíše formálním výhradám či doporučením, s potěšením konstatuji, že disertační práce Mgr. Petra Pavlase představuje fundovanou vědeckou práci, která přináší ke zkoumané problematice mnoho nových zjištění, polemizuje se zavedenými autory a českému čtenáři podává systematický výklad problematiky

metaforiky *knihy přírody*. Neoddiskutovatelným přínosem práce je také její interdisciplinární profil. Pavlasova studie nepředstavuje jen příspěvek k dějinám vědy, ale vyjadřuje se k závažným tématům dějin idejí, dějin náboženství či literatury.

Disertační práci Mgr. Petra Pavlase *Trinus liber dei: Komenského místo v dějinách metaforiky „knihy přírody“* proto **doporučuji k obhajobě**.

V Olomouci dne 31. května 2015

Mgr. **Jan Čížek**, Ph.D.

Katedra filozofie

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

jan.cizek@upol.cz